

Ikmatullayev G'ayrat Zokirovich,
O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti
kafedra dotsenti, p.f.f.d. (PhD)
e-mail: ikmatullayev_86@mail.ru

YETIM VA OTA-ONA QARAMOG'IDAN MAHRUM BO'LGAN BOLALARNI KASBGA YO'NALTIRISH ORQALI IJTIMOILASHTIRISHNING NAZARIY VA AMALIY JIHALARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni kasbga yo'naltirish orqali ijtimoiylashtirishning nazariy va amaliy jihatlari, bu boradagi muammolar, olimlarning ilmiy tadqiqot ishlari haqida so'z borgan. Tarbiyalanuvchilarni ijtimoiylashtirish borasida taklif va tavsiyalar ilgari surilgan.

Tayanch so'zlar: yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalar, mehribonlik uyi, bolalar shaharchasi, ijtimoiylashuv, shaxs, bola, oila, foster oila, patronat, kasb, jamiyat, ota-ona, tarbiyachi, o'qituvchi.

Аннотация. В данной статье обсуждены теоретические и практические аспекты социализации детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки, посредством профессиональной ориентации, проблемы в этой связи, научно-исследовательская работа ученых. Были выдвинуты предложения и рекомендации по социализации педагогов.

Ключевые слова: дети-сироты, и дети, лишенные родительской опеки, детский дом, детский городок, социализация, личность, ребенок, семья, приемная семья, патронат, профессия, общество, родитель, воспитатель, учитель.

Annotation. In this article, the theoretical and practical aspects of the socialization of orphans and children deprived of parental care through professional orientation, problems in this regard, the research work of scientists were discussed. Suggestions and recommendations on the socialization of teachers were put forward.

Key words: Orphans and children deprived of parental care, orphanage, kindergarten, socialization, personality, child, family, foster family, patronage, profession, society, parent, educator, teacher.

Kirish. Insonning rivojlanishi, shaxs sifatida kamol topishi va jamiyatda o'z o'rnini egallashida, umuman olganda, uning ijtimoiylashuvida oila muhim o'rin egallaydi. Oiladagi qadriyat va an'analar, ota-ona va yaqinlar tomonidan ko'rsatiladigan mehr, g'amxo'rlikdan inson kuch olib voyaga yetadi, hayotda o'z o'rnini egallaydi. Oila muhitidan uzoqda voyaga yetgan yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalar, mehribonlik uyi tarbiyalanuvchilarida bu borada muammolar kuzatiladi.

Hozirgi vaqtda jamiyatda mehribonlik uylari va bolalar shaharchalari tarbiyalanuvchilarining ijtimoiylashuvi dolzarbligicha qolmoqda. Sababi oila muhitidan uzoqda voyaga yetayotgan bolalarning katta hayotga ijtimoiylashuvi qiyin kechmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi tomonidan so'nggi 11 yil ichida Mehribonlik uylaridan chiqqan 18 yoshdan 30 yoshgacha bo'lgan 3 ming nafardan ortiq sobiq tarbiyalanuvchilar hayoti o'rganilib, tahlil qilinganda, yoshlarning muassasalarni tark etganlaridan so'ng jamiyatga

moslashish davrida turli qiyinchiliklarga duch kelayotgani aniqlangan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 9-avgustdagi PQ-5215-son "Yetim bolalar va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni tarbiyalashning tubdan yangilangan tizimini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori asosida Milliy gvardiyaga respublikadagi mehribonlik uylari, bolalar shaharchalari va bolalar uylari birlashtirildi hamda "SOS – bolalar mahallalari" bilan hamkorlik qilish yuzasidan aniq vazifalar belgilandi.

Mazkur chora-tadbirlar yetim bolalar va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni farzandlikka, vasiylikka (homiylikka, patronatga) oladigan oilalarda tarbiyalashni rag'batlantirish amaliyotini joriy etish hisobiga o'quv-tarbiya muassasalarida tarbiyalanuvchilarni bosqichma-bosqich farzandlikka, vasiylikka (homiylikka, patronatga) oladigan oilalarda tarbiyalash uchun o'tkazishga erishiladi.

Asosiy qism. Har qanday inson hayotida kasb muhim o'rin tutadi. Kasb egallagan insonda o'ziga va kelajakka bo'lgan ishonch yuqori bo'ladi. Chunki u o'z kasbi orqasidan oilasini boqadi, doimiy bandlikka erishadi. Shu bois insonni kasbga yo'naltirish, unga kasb egallashga ko'maklashish masalalari davlat siyosati darajasida hal qilinadi.

Bugungi kunda butun dunyoda yoshlarni mehnat bozorida raqobatbardosh kadr qilib tayyorlash asosiy muammolardan biri hisoblanadi. Bu borada ularni maktab davridayoq kasbga yo'naltirish muhim ahamiyatga ega. Kasbga yo'naltirish maktab bitiruvchisini nafaqat kasblar olami bilan tanishtiradi, balki uning mehnat sohasida ijtimoiylashuviga, natijada mamlakat mehnat resurslarining, bandlik tizimining shakllanishiga, jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli dunyoning iqtisodiy rivojlangan davlatlarida yoshlarni kasbga yo'naltirish ishlariga alohida e'tibor qaratiladi.

Mehribonlik uyi va bolalar shaharchalari tarbiyalanuvchilarining hayotida kasb egallash muhim ahamiyatga ega jarayon hisoblanadi. Chunki ular voyaga yetganidan so'ng jamiyatda ijtimoiylashuvda birdan bir ko'makdosh vazifasini o'taydigan faoliyat ularning kasbiy faoliyati hisoblanadi. Ular kasb egallab, mehnat jamoalarida faoliyat ko'rsatishlari jarayonida insonlar bilan muloqotga kirishadi, hamkasblari bilan bordi-keldi munosabatlarini o'rnatadi.

Pedagog-psixolog M.V.Astaxovning fikricha, "yetim bolalar va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarning hissiy turg'un emasligi, ularda o'quv motivatsiyalarining shakllanmaganligi, muloqot va ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar kasb tanlashda muammoga olib keladi"¹. Uning ta'kidlashicha, Mehribonlik uyida kasb tanlashga ko'maklashish tarbiyalanuvchilarning o'z-o'zini yuzaga chiqarishiga sharoit yaratish, o'zining shaxsiy muvozanat maydonini shakllantirishga yo'naltirilgan. U yerda kasb tanlashga ko'maklashish uchta yo'nalishda olib boriladi:

- kasb tanlashga ko'maklashish;
- kasbni o'zlashtirish va sotsiumga moslashish uchun zarur bo'lgan shaxsiy sifatlarni shakllantirish;
- faol hayot pozitsiyasiga va nuqtayi nazarga asoslangan hayotiy istiqbolni belgilash.

M.V.Astaxovning tadqiqotlaridan ko'rinib turibdiki, yetim bolalar va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarning kasb tanlashlarida qator o'ziga xosliklar mavjud va bu jihatlarni inobatga olish hayotiy zaruriyat hisoblanadi.

A.D.Kirginsevaning fikricha, "Bola uchun oila jismoniy, psixologik, hissiy, intellektual va ijtimoiy shakllanishning eng qulay muhiti hisobalanadi"². Bola oilada o'zining biologik va sotsial ehtiyojlarini qondiradi, o'zining maqomini belgilaydi, o'zini turli ijtimoiy rollarda qo'llaydi.

Shu o'rinda, mehribonlik uyi tarbiyalanuvchilari hayotida ularning tarbiyalovchilari muhim o'rin tutishini alohida ta'kidlash lozim. O'tkazilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, mehribonlik uyi tarbiyalanuvchilari asosiy yordamni o'qituvchi (41,4 foiz) va tarbiyachilar (79,8 foiz)dan olishi, gimnaziyada ta'lim oluvchilar esa qarindoshlar (59,2 foiz) va sinfdoshlari (55,1 foiz)dan tarbiyachilarning ijtimoiy maqomini o'zida aks ettiradi³. Aynan tarbiyachilar qiyin hayotiy vaziyatga tushib qolgan mehribonlik uyi tarbiyalanuvchilari uchun ota-ona o'rnini bosishadi. Asosiy yordam va qo'llab-quvvatlashni amalga oshirishadi.

¹ Астахова М.В. Опыт профориентационной работы с воспитанниками детского дома / «Образование. Карьера. Общество» – №4 (55) 2017 – С. 54.

² Киргинцева А.Д. Особенности социализации воспитанников детских домов // https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/50770/1/978-5-8019-0294-4_2012_297.pdf

³ Киргинцева А.Д. Особенности социализации воспитанников детских домов // https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/50770/1/978-5-8019-0294-4_2012_297.pdf

Olib borilgan tadqiqotlar natijalariga ko'ra, maxsus maktab-internat muassasalaridan chiqqan bolalarning 40 foizi jinoyatchi, 40 foizi giyohvand bo'lishar, 10 foizi o'z joniga qasd qilish yo'li bilan hayotiga nuqta qo'yishar ekan. Faqat 10 foizigina mustaqil hayotga tayyor bo'lisharkan⁴.

Ilmiy adabiyotlarda keltirilishicha, "Ijtimoiylashuv" atamasini birinchi bo'lib amerikalik sotsiolog F.G.Keddings insonlarga nisbatan qo'llagan. U "Ijtimoiylashuv nazariyasi" (1987) kitobida mazkur atamani "ijtimoiy tabiat yoki individ xarakterini rivojlantirish, insonni ijtimoiy hayotga tayyorlashdir" degan fikrni bildiradi⁵.

P.f.d., professor N.M.Egamberdiyevaning fikricha, agar shaxsning jamiyatga kirishishida moslashuv va individuallashuv jarayonlari o'rtasida tenglik yuzaga kelsa, insonning jamiyatga yaqinlashuvi ro'y beradi. Shu bilan birga, bunday hollarda shaxs va muhitning o'zaro ta'sir etishi ham sodir bo'ladi⁶.

Yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalar va Mehribonlik uyi tarbiyalanuvchilarining ijtimoiylashuvi masalasi qator olim va tadqiqotchilarning tadqiqot obyekti sifatida o'rganilgan. Xususan, O'.M.Asqarova Mehribonlik uylari tarbiyalanuvchilarini ijtimoiy hayotga tayyorlashning pedagogik mexanizmlarini⁷, G.R.Yusupova Mehribonlik uylari tarbiyalanuvchilarida tolerantlik fazilatini shakllantirish texnologiyasini⁸, I.O.Haydarov Mehribonlik uyida tarbiyalanuvchilar shaxsining individual va ijtimoiy psixologik xususiyatlarini⁹ tadqiq qilgan.

⁴ Бреева Е.Б. Социальное сиротство. Опыт социологического обследования // Социологические исследования. 2011. – № 4. – С. 12-15.

⁵ Эгамбердиева Н. Ижтимоий педагогика. Дарслик. – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – Б. 85. (www.ziyouz.com kutubxonasi)

⁶ Ўша манба. – Б. 86.

⁷ Асқарова Ў.М. Мехрибонлик уйлари тарбияланувчиларини ижтимоий ҳаётга тайёрлашнинг педагогик механизмларини такомиллаштириш / пед. фан. док... дисс. – Тошкент, 2019.

⁸ Юсупова Г.Р. Мехрибонлик уйлари тарбияланувчиларида tolerantlik fazilatini shakllantirish texnologiyasi / пед. фан. номз... дисс. – Тошкент, 2011.

⁹ Хайдаров И.О. Мехрибонлик уйида тарбияланувчилар шaxsining individual va ijtimoiy psixologik xususiyatlari / психол. фан. номз... дисс. – Тошкент, 1996.

O'.M.Asqarova Mehribonlik uylari tarbiyalanuvchilarini ijtimoiy hayotga tayyorlashning tarkibiy asoslari patronat xizmatni tashkil etishning mikroomillar bilan integrativ uyg'unligini ta'minlash zarurligiga, G.R.Yusupova mehribonlik uylari tarbiyalanuvchilarida tolerantlik fazilatlarini shakllantirishga doir ijtimoiy-pedagogik faoliyat mazmunini yoritib berishga e'tibor qaratgan. I.O.Haydarov mehribonlik uylarida tarbiyalanayotgan bolalar hayotining, turmush tarzining, yashash sharoitlarining o'ziga xosligi, ularning individual psixologik, ijtimoiy psixologik xususiyatlarining shakllanishiga ta'sir ko'rsatishini ilmiy jihatdan asoslab bergan.

O'.M.Asqarovaning "Modernizatsiyalashgan tarbiya tizimini ishlab chiqishning ilmiy asoslari fundamental tarzda yoritib berilmagani respublikamizda mehribonlik uylari tarbiyalanuvchilarini ijtimoiy hayotga tayyorlashning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb masala ekanligini ko'rsatadi"¹⁰, degan fikrlariga to'la-to'kis qo'shilish mumkin.

Mehribonlik uylari tarbiyalanuvchilarini ijtimoiy hayotga tayyorlash mexanizmlarini takomillashtirishga doir xorijiy olimlar J.Boulbi, K.Broun, U.Goldfarb, Y.Donaldson, R.Jonson, S.Nelson, R.Karterlar tomonidan amalga oshirilgan¹¹. Mazkur ilmiy izlanishlarda yetim va ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalarda yuzaga keladigan emotsional xulq-atvor va intellektual muammolar, oila tipidagi bolalar uylarini tashkil etishning ijtimoiy-psixologik mexanizmlari aniqlashtirib berilgan.

Ma'lumotlarga ko'ra, bugungi kunda mamlakatimizda 3 ta bolalar uyida 560 nafar, 16 ta mehribonlik uyi va 4 ta bolalar shaharchasida 1 ming 823 nafar, 86 ta maxsus maktab-internatda 21 ming nafar o'g'il-qizlar tarbiyalanmoqda. Bundan tashqari, 79 ming nafar bolalar homiylik, vasiylik va oila patronati qaramog'iga olingan¹².

Prezident Shavkat Mirziyoyev raisligida 28-iyul kuni o'tkazilgan nogironligi bo'lgan, ota-ona qaramog'idan mahrum va yetim bolalarni davlat

¹⁰ Асқарова Ў.М. Мехрибонлик уйлари тарбияланувчиларини ижтимоий ҳаётга тайёрлашнинг педагогик механизмларини такомиллаштириш // педагогика фанлари докт... дисс. – Тошкент, 2019.

¹¹ Ўша манба.

¹² <https://president.uz/uz/lists/view/4517>

tomonidan qo'llab-quvvatlashni kengaytirish hamda ijtimoiy nafaqalarni takomillashtirish masalalari bo'yicha videoselektor yig'ilishida so'nggi o'n yilda mehribonlik uylari va bolalar shaharchalari bitiruvchilarining 51 foiziga uy-joy ajratilgani, mehribonlik uylarida tarbiyalangan yigit-qizlarning 64 foizi ish bilan ta'minlangani va ta'lim-tarbiya sifati ham yuqori emasligi ta'kidlab o'tildi.

Mehribonlik uylaridagi bolalarni oilaga yaqin muhitda tarbiyalash, bilim va ma'naviyatli, vatanparvar insonlar etib voyaga yetkazish maqsadida yangi tizim joriy qilinishi belgilandi. Unga ko'ra, 16 ta mehribonlik uyi va 4 ta bolalar shaharchalaridagi yoshlarning ta'lim-tarbiyasiga O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi mas'ul bo'lishi, buning uchun qo'mondon o'rinbosari lavozimi joriy etilib, alohida boshqarma tashkil etilishi qayd etildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yetim bolalar va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni tarbiyalashning tubdan yangilangan tizimini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5215-son qarori¹³ ga muvofiq mehribonlik uylari, Bolalar shaharchalari, oilaviy bolalar uylari va Sog'liqni saqlash vazirligi tizimining Bolalar uylari Milliy gvardiyaga birlashtirildi.

Milliy gvardiya markaziy devoni tuzilmasida o'quv-tarbiya muassasalarida yoshlarning ta'lim-tarbiya olish jarayonlarini hamda ularning bo'sh vaqtini samarali tashkil etishga mas'ul Milliy gvardiya qo'mondonining o'rinbosari lavozimi joriy etildi, Jamoat xavfsizligi universitetida "Harbiy vatanparvarlik, ma'naviy-ma'rifiy tarbiya va yoshlar bilan ijtimoiy ishlash" kafedrasida tashkil etildi.

Bugungi kunda Jamoat xavfsizligi universiteti "Harbiy vatanparvarlik, ma'naviy-ma'rifiy tarbiya va yoshlar bilan ijtimoiy ishlash" kafedrasida professor-o'qituvchilari tomonidan mehribonlik uylari direktor o'rinbosarlari bilan alohida o'quv dasturi asosida onlayn mashg'ulotlar tashkil etilib borilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yetim bolalar va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni tarbiyalashning tubdan yangilangan tizimini joriy etish chora-tadbirlari

to'g'risida"gi PQ-5215-son qarorining mazmun-mohiyatidan shuni anglash mumkinki, ushbu toifadagi bolalarni "Mehribonlik" uylari yoki bolalar shaharchalarida emas, imkon qadar oila muhitida voyaga yetkazishga harakat qilinadi. Albatta, buni ilmiy va amaliy jihatdan asoslangan, maqbul yo'l sifatida baholash mumkin.

Mamlakatimizda mazkur yo'nalishdagi ishlar samaradorligini oshirish, yetim bolalar va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarning hayotga ijtimoiylashuvini to'g'ri tashkil etish maqsadida quyidagilar tavsiya etiladi:

- istiqbolda mehribonlik uylari va bolalar shaharchalarida tarbiyalanuvchilar sonining kamayishi va buning natijasida ushbu muassasalardagi tarbiyachi-mutaxassislarning ishsiz qolishidan kelib chiqqan holda ularni patronat xizmatiga jalb etish;

- ishsiz qolgan tarbiyachilar va bola asrab olish istagi bor ota-onalar hisobidan foster oilalarni shakllantirish, ularni Jamoat xavfsizligi universiteti "Harbiy vatanparvarlik, ma'naviy-ma'rifiy tarbiya va yoshlar bilan ijtimoiy ishlash" kafedrasida tomonidan maxsus kurslarda tayyorgarlikdan o'tishlarini tashkillashtirish;

- yetim bolalar va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni asrab olish bo'yicha qonunchilik bazasini takomillashtirish;

- ilg'or xorij tajribalaridan kelib chiqqan holda foster oilalarni qo'llab-quvvatlash va ularga imtiyozlar tizimini tashkil etish borasida chora-tadbirlarni jadallashtirish;

- mehribonlik uylari va bolalar shaharchalari tarbiyalanuvchilarining ijtimoiylashuvi, kasb-hunar egallashi, muassasadan chiqqandan keyingi taqdiri bo'yicha tizimli monitoring ishlarini amalga oshirib borish;

- mehribonlik uylari va bolalar shaharchalari tarbiyalanuvchilarining ijtimoiylashuvi masalalari bo'yicha fundamental tadqiqotlarni amalga oshirish.

Xulosa. Inson hayotida oila muhim o'ringa ega va uning ijtimoiylashuvida oila qatori kasbga yo'naltirish ham yetakchi vazifani o'taydi. Shunday ekan, tarbiyalanuvchilarni imkon qadar oila bag'riga qaytishga va ularni kasbga yo'naltirishga harakat qilish bu boradagi to'siqlarni bartaraf etishda muhim masala hisoblanadi.

Shu bois turli psixologik metodikalardan foydalangan holda mehribonlik uylari va bolalar shaharchalari tarbiyalanuvchilarining kasbga

¹³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 9 августдаги ПҚ-5215-сон "Етим болалар ва ота-она қарамогидан маҳрум бўлган болаларни тарбиялашнинг тубдан янгиланган тизимини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида"ги // <https://lex.uz/ru/docs/5570968>

layoqatini aniqlash va natijalari yuzasidan zaruriy yoʻnalishlar berish zarur. Mehribonlik uylari va bolalar shaharchalarida tarbiyalanuvchilarni kasbga yoʻnaltirishga qaratilgan “Kasblar festival”larini tizimli ravishda oʻtkazib borish hamda ularga turli kasb vakillarining ishtirokini taʼminlash kerak.

Xalq taʼlimi hamda Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi tomonidan umumtaʼlim

maktablarida “Kasbga yoʻnaltirish xizmat”larini va kasbiy maslahatchi lavozimlarini tashkil etish Maktab kasbga yoʻnaltirish xizmatlari oʻz faoliyatida kasbga yoʻnaltirishning ilmiy-amaliy xarakter kasb etishi, iqtisodiyot va jamiyatning professional kadrlarga ehtiyojining doimiy oʻzgaruvchanligi tizimli takomillashtirib borishni talab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Киргинцева А.Д. Особенности социализации воспитанников детских домов // https://elar.urfu.ru/bits/tream/10995/50770/1/978-5-8019-0294-4_2012_297.pdf
2. Бреева Е.Б. Социальное сиротство. Опыт социологического обследования // Социологические исследования. 2011. — № 4. — С. 12–15.
3. Эгамбердиева Н. Ижтимоий педагогика. Дарслик. — Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. — Б. 85. (www.ziyouz.com kutubxonasi)
4. Аскарова Ў.М. Меҳрибонлик уйлари тарбияланувчиларини ижтимоий ҳаётга тайёрлашнинг педагогик механизмларини такомиллаштириш / пед. фан. докт... дисс. — Тошкент, 2019.
5. Юсупова Г.Р. Меҳрибонлик уйлари тарбияланувчиларида толерантлик фазилатини шакллантириш технологияси / пед. фан. номз... дисс. — Тошкент, 2011.
6. Ҳайдаров И.О. Меҳрибонлик уйида тарбияланувчилар шахсининг индивидуал ва ижтимоий психологик хусусиятлари / психол. фан. номз... дисс. — Тошкент, 1996.
7. <https://president.uz/uz/lists/view/4517>
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 9 августдаги “Етим болалар ва ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни тарбиялашнинг тубдан янгиланган тизимини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-5215-сонли қарори // <https://lex.uz/ru/docs/5570968>